

Tijdschrift voor geschiedenis,
monumenten en cultuur
Verschijnt vier maal per jaar

ISSN: 0168-8936

Uitgave

Stichting tot Behoud van
Tilburgs Cultuurgoed
K.v.K. S 096029

Redactie

Ronald Peeters
Ton Wagemakers

Stukken voor de redactie te zenden
aan redactie-secretariaat
Montfortanenlaan 96,
5042 CX Tilburg.

Abonnementen

Jaarabonnement f 27,50
instellingen en bedrijven f 32,50
Losse nummers f 6,95
(verkrijgbaar in de boekhandel)
Abonneren door overmaking
op de rekening van
de Stichting tot Behoud van
Tilburgs Cultuurgoed,
Beeklaan 57,
5032 AB Tilburg.

AMRO-bank rek.nr. 42.81.63.343,
gironummer bank 1091055
onder vermelding van
"abonnement 1985".

Omslagfoto:

De Ketsheuvel rond 1910, nu Kerk-
straat te Goirle, waar wevers, spin-
ners en ballenmakers woonden.

Foto's:

Coll. Gemeentearchief Tilburg.
(tenzij anders vermeld)

Druk: H. Gianotten b.v. Tilburg

Ten geleide

Het komt niet vaak voor dat in dit tijdschrift zo'n uitgebreid artikel als dat van Jef van Gils wordt gepubliceerd. De redactie stelt zich dan ook op het standpunt dat er een ruime variatie aan uiteenlopende, ook in de tijd gespreide, onderwerpen van korte omvang verschijnt. Toch meenden wij met deze publikatie "Zin en onzin over de ballenmakerij" een uitzondering te moeten maken. De auteur is erin geslaagd uit sporadisch voorhanden zijnde gegevens deze studie samen te stellen. Inkorten zou grote afbreuk hebben gedaan aan dit belangrijke werk over een ambacht dat in het verleden niet alleen in Goirle, maar zeker ook in Tilburg werd beoefend. Door middel van deze publikatie is er een wezenlijke bijdrage geleverd aan de geschiedschrijving van een industrie, waarover, zo betoogt de auteur, tot op heden door andere schrijvers te weinig bronnenonderzoek is gedaan.

Last but not least een artikel – weer een zult u zeggen – over een weverswoning in de Hasseltstraat, opgetekend naar mondelinge gegevens door Ton Wagemakers. Deze vorm van geschiedbeoefening, de oral history, is een belangrijke methode om nog iets over de oorspronkelijke indeling en het gebruik van een weverswoning te weten te komen. Er is haast niets over vastgelegd.

Tilburg kort geeft weer een overzicht van recente publikaties welke voor onze lezers van belang kunnen zijn.

De redactie

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van Boekhandel Gianotten B.V., Vollenhoven Groot-Olie B.V. en Melis Gieterijen B.V.

Inhoud

Zin en onzin over de ballenmakerij Jef van Gils	4
Een weverswoning uitgesproken Tilburgse textieltekens (VI) Ton Wagemakers	15
Tilburg kort	17

Een weverswoning uitgesproken Tilburgse textieltekens (VI)

door Ton Wagemakers

Dit is de laatste mondelinge getuigenis over een weverswoning. Mijn vriend Jaonneke Janssens is vermoedelijk de enige Tilburger die nog kan zeggen dat hij thuiswever is geweest. Van zijn herinneringen heb ik gebruik gemaakt om tot een reconstructie van de weverswoning van zijn ouders te komen. Net als het vorige artikel in deze serie kan dit gezien worden als een bijdrage in het onderzoek naar weverswoningen zoals opgestart door de Stichting tot Behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek in het Zuiden van Nederland.

Op 4 juli 1889 wordt Jaonneke Janssens in de Hasselt, een echte weversbuurt, geboren. Hij herinnert zich vaag "een oud huiske met half riet en half pannen". Na hem volgt elk jaar een kind. Als zijn moeder hoogzwanger is, komt een jonge vrouw uit de buurt op hun getouw weven. Na de bevalling neemt moeder het weer over. Later vertelt ze aan Jaonneke, dat hij eens tijdens het spelen kettingdraden heeft kapotgetrokken. Het eerste contact! Rond zijn vijfde jaar verhuizen ze een 150 meter verder naar een iets betere woning (inmiddels afgebroken voor de Graaf Arnoldstraat). Het weefgetouw gaat mee. Op zijn elfde jaar moet hij na schooltijd gaan weven. Zijn vader, overdag wever op de fabriek van Janssens de Horion, gaat 's avonds achter het weefgetouw. Moeder, oudste zoon en vader halen met hard werken en als alles meezit een produktie van twee stukken per week. Op de dag van zijn twaalfde jaar gaat vader mee naar het hoofd van de school om te bedanken. Jaonneke moet de hele dag gaan weven om moeder, met een huishouden van inmiddels acht kinderen, te ontlasten. Ongeveer twee jaar, 1901-1903, zal hij als thuiswevertje werken voor J.L. Donders en Zonen. Jaonneke Janssens (JJ) heeft zich tegenover mij (TW) uitgesproken over de woning waarin hij toen werkte en over de naaste huizen van de familie.

Huizen van de familie

JJ Als je van de Hasseltse kapel naar de Veldhoven liep, kreeg je

rechts het huiske waar ik geboren ben. Aan de linkerkrant kreeg je eerst drie huizen. Ze waren alle drie van mijn grootouders in naam. Later heb ik wel gehoord, toen mijn grootmoeder gestorven is, dat er niks te delen viel, omdat Bergmans-Botermans er gelijk overheen zat met de hypotheek. Het waren drie huizen. D'r zoon was Jan Staps en die heeft daar een winkel gemaakt en een café en een weefhuis. En daar stonden enkel getouwen in. Dat wil zeggen ik geloof dat er drie getouwen in stonden. Het waren allemaal vrouwen die erop weefden, meisjes dan. Want de jongens – hij had ook zonen onze Janoom – die zijn allemaal in de textiel gegaan. Daarna kreeg je 'n tuin en dan kreeg je de twee huizen waar ik ben komen wonen. Mijn grootmoeder woonde erin met een oom van me. De vrouw was er gestorven en hij is daar met zijn drie kinderen in komen wonen. In dat huis ernaast stond het getouw waar ik voor 't eerst geweven heb.

Jaonneke groeide niet op in één gezin en één woning, maar in een (groot-)familie met een aantal "bedrijfs-woningen". Ze lopen bij elkaar binnen, van tijd tot tijd wonen familieleden in en men helpt elkaar bij het telen van groentes. Ook het werk rondom het weven wordt gezamenlijk gedaan. Zo herinnerde Jaonneke zich dat hij de stukken wegbracht voor zijn tante, die een tijd bij zijn grootmoeder inwoonde.

Tenslotte lijkt uit deze eerste vertelling dat het thuisweven rond 1900 vooral een activiteit van (jonge) vrouwen is geworden. In het algemeen is dit slechts ten dele waar. Naast jonge vrouwen zijn er in die tijd ook nog oude mannen en jongens tot 13 à 14 jaar die thuis weven. Een van die jongens was Jaonneke. Hoe zag zijn woon- en werkplek eruit?

Een kleine weverswoning

TW Zullen we eens proberen het interieur van de woning waar u geweven hebt te tekenen?

JJ Ja. Je schrijft maar op gelijk ik het zeg, en dan klopt het.

TW Laten we eens naar binnen gaan. Als je voor binnenkwam, dan . . .

JJ Je had de voorkamer.

TW Er was geen gang?

JJ Nee. Helemaal niet.

TW Goed. De voorkamer was over de hele breedte van het huis.

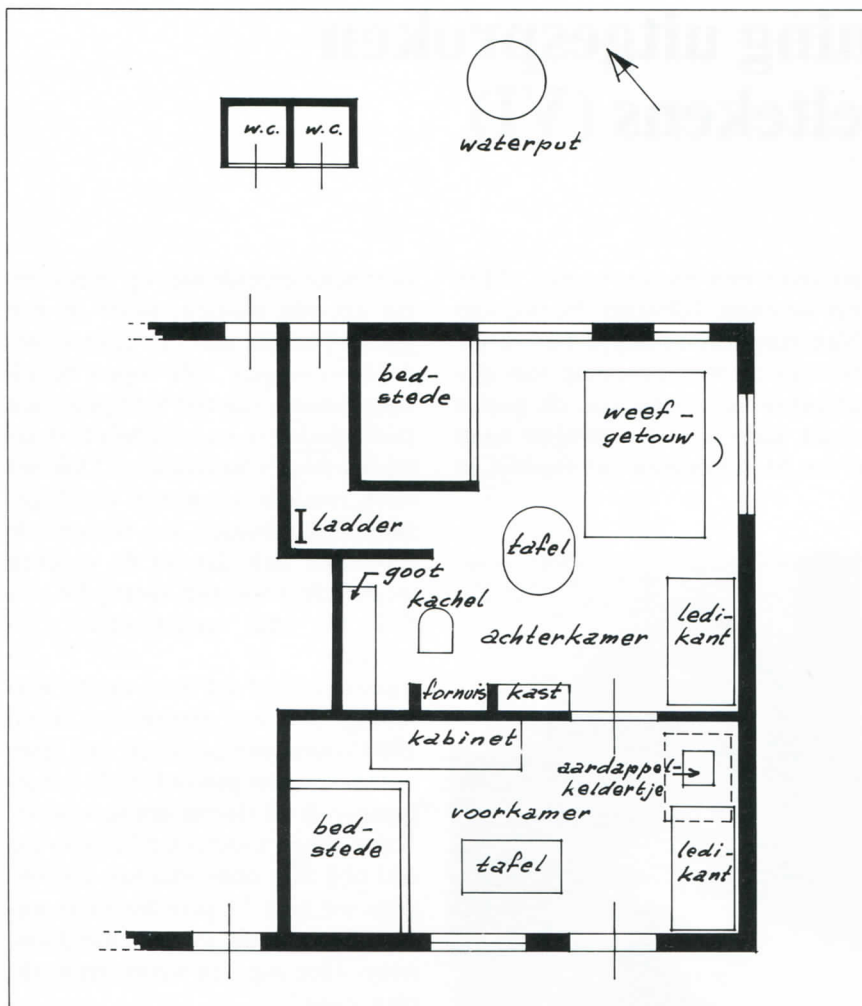
JJ Ja. Er stond een bedstee in en je had er een kelder.

TW Waar stond die bedstede in de voorkamer?

JJ Aan de linkerkant. Je kreeg eerst de deur, dan het raam en dan de bedstee.

TW De bedstede was over de hele lengte van de voorkamer?

JJ De bedstede is niet zo breed geweest. We hadden er ook nog zo'n groot ouderwets kabinet staan. Het was 'n mooi. Het heeft voor een stuk, denk ik, nog achter de bedstee gestaan.

Plattegrond van de weverswoning van Jaonneke Janssens, Hasseltstraat 231, Tilburg (ca. 1900). Reconstructie Ton Wagemakers (tekening John Goeijers, gemeente-archief 1985)

TW In de bedstee sliep je met een of twee . . .

JJ Oh. Het is wel geweest dat we er met z'n drieën in sliepen.

TW Stonden er nog meer dingen in de voorkamer dan de bedstee en de kast?

JJ De kelder. Het was niet een kelder waar je met een trap in moest. Er was een luik. De aardappelen werden erin gedaan, die in de zomer geteeld waren. Het was alleen een kelder om de aardappelen kwijt te kunnen worden; dat ze niet bevroren in de winter.

TW Waar was het luik van de kelder?

JJ Het stond achter het ledikant.

TW Stond er nog meer in de voorkamer?

JJ In de voorkamer heeft voor de kast een tafel gestaan. Dan liep je de achterkamer in. Ben je zover?

TW Ja.

Het weefgetouw

JJ Je had hier rechts als je de ach-

terkamer in kwam ook een ledikant.

TW Een klein ledikantje.

JJ Nee. Een een-persoons. Ernaast had je het weefgetouw.

TW En dan?

JJ Het weefgetouw liep tot de achtermuur toe.

TW Je kon er niet langs?

JJ Nee, je kon er aan die kant niet langs. Als je op het getouw moest, dan moest je langs het ledikant zo op het getouw klimmen.

Ik zat op het weefgetouw en achter het raam was een lege plek waar niet veel op werd geteeld. We hadden er een ligusterheg en daar zaten altijd mussen. Ik zette er een mussenklem neer en dan zat ik de hele tijd tijdens het weven achterom te kijken of ik mussen had gevangen. Haha. Ik zat tegen het raam aan te weven anders had je geen licht. Je moet licht hebben.

TW In de winteravond was het donker, dan kon je niet goed werken aan het getouw.

JJ We hadden er een bronolielamp

hangen boven de kammen van het getouw. Gas was er nog niet. Je zag wel slecht, maar zo heel erg nauw kwam het niet met dat werk.

TW Wat voor weefgetouw was er bij u thuis?

JJ Bij mij thuis kon je er niks anders op dan gewoon plat. Een op een. Dat wil zeggen: je kon er ook keper op weven, maar dan moest je vier kammen hebben. Bij plat hoefde je maar twee kammen te hebben.

TW Bij u thuis had u een stel kammen?

JJ Nee. Wij hadden maar twee kammen thuis.

Leven en werken

TW Hoe groot was de achterkamer?

JJ Nou. Een getouw is nogal breed. Drie meter, denk ik. Voor het getouw zaten we zogenaamd te wonen. Er stond daar ook nog een bedstee.

TW De bedstee stond er recht tegenover?

JJ Ja. De rest was woonkamer. Er stond een tafel in. Ik weet nog goed dat mijn vader een hele grote ronde tafel had gekocht. Ze stond tussen het weefgetouw en de bedstee in. Een ronde tafel.

TW En anders had je niks.

JJ Oh . . . we hadden ook nog een kast stan. Als je de achterkamer in kwam vanuit de voorkamer dan kreeg je links een kast. Boven op de kast heeft mijn vader ooit nog kanarievogels gehangen. Het was zomaar een gemaakte kast. Er stond een stenen muur tegen, want die kwam tegen het fornuis aan. Dat moest steen zijn. Op het fornuis moest gekookt worden. Ook lijm gekookt worden.

TW Het lijm-koken, om de kettendraden te sterken, gebeurde ook binnen?

JJ Ja, dat is normaal. De lijmmachine stond in het schop.

TW Had je nog ergens een goot om de pannen te wassen?

JJ Dat moet ik eens prakkezeren. Ik geloof dat je het had naast het fornuis in die hoek.

TW Tegen het huis van uw grootmoeder aan of . . .

JJ Juist

TW Stond er een waterpomp?

JJ Nee. We hadden een put. Een

waterput. Het was zo hygiënisch! De wc's stonden maar twee meter van de waterput. In die putten zaten vroeger van die staartwormen. Witte beestjes met zo'n staartje. Die drongen van de wc's zo door naar het water.

TW Werd het water eerst gekookt voordat jullie dronken?

JJ Welnee. Welnee.

TW Stond er een kachel in de achterkamer?

JJ Een plattebuiskachel.

TW Waar stond die?

JJ De kachel stond vlak voor het fornuis. Oh . . . ik zal je eens wat vertellen. Mijn moeder weefde voor Donders in de Zwijsenstraat. De ketting had ze binnengehaald – ik was al een jongen – maar die was nog niet droog genoeg. We hadden boven de kachel touwen met hout gemaakt om een ketting op te hangen. Ons moeder had de kachel aangemaakt en er sloeg de vlam in. Het verbrandde. Ze moest terug naar de fabriek. Ze hebben er weer opnieuw een ketting van gemaakt, maar de assurantie heeft het betaald.

TW Ja ja.

JJ Oh . . . Je had hier voor de kachel een stenen gangetje, een meter of nog niet, dan kreeg je er een hoek in naar de achterdeur, die

naast de deur van mijn grootmoeder stond. Als je doorliep kwam je recht op de wc's. In die gang stond een ladder. Het was nog geen trap maar een ladder waar je mee naar boven moest. Als je boven kwam, dan kwam je bij ons grootmoeder.

TW Het was een open zolder?

JJ Ja.

TW Werd er op zolder geslapen?

JJ Nee. Daar sliepen de kinderen op van mijn oom. Twee neven en een nicht. Het was helemaal open, maar het was zogenaamd voor de helft onze zolder. Ik heb er ook nog duiven op gehouden. Aan de andere kant was het helemaal van hen. Ze hadden er heel primitief wat slaappleatsen op gemaakt.

TW Een beetje afgeschot.

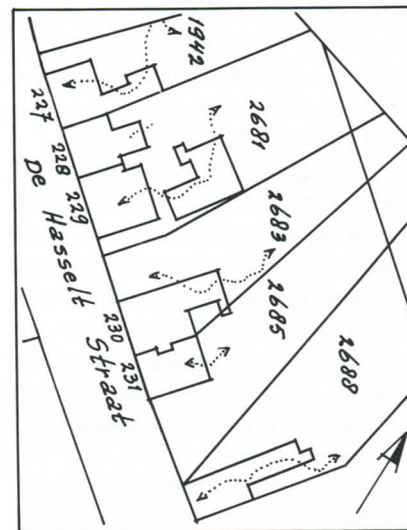
JJ Ja.

TW Ik ben er zo ongeveer wel aan uit. Nu kan ik het wel uittekenen.

JJ Het is precies gelijk ik het vertel. Zo was het.

Gebruikte bronnen

Diverse gespreksfragmenten zijn aan elkaar "gelast" om tot deze reconstructie van een weverswoning te komen. Gebruik is gemaakt van: Gespreksarchief Ton Wagemaekers Tilburg, gesprekken met Jaonneke Janssens op 23 februari 1981 (Code B1), 30 maart 1981 (B2), 21 april 1981 (B3) en 9 juni 1981 (B5).

Kadastrale kaart juli 1902

Perceel nrs. 1942 en 2681
Weefhuis, café en winkel-woonhuis
Johannes B. Staps ("Janoom")
Hasseltstraat nrs. 227, 228, 229

Perceel nr. 2683
(Wevers-)woning
Wed. Hend. Staps en Adrianus H. Staps
(Grootmoeder en oom)
Hasseltstraat nr. 230

Perceel nr. 2685
Weverswoning
Petrus C. Janssens (Vader van Jaonneke)
Hasseltstraat nr. 231